

סימנים פיזיים, רגשיים והתנהגותיים

משרד החינוך
משרד הבריאות

ג'וינט ישראל אשלים
יחד בעשייה חברתית למען ילדים ונוער

סיכום הסימנים הגופניים היכולים להצביע על חשד להתעללות גופנית

- פצעי שפשוף
- נשיכות
- חבורות ושטפי דם בלתי-מוסברים
- כוויות וסימני צריבה
- תרדמת
- פגיעות שיניים
- נקע
- פגיעות אוזניים ועיניים
- שברים
- חתכים
- סימני קשירה
- סימני הלקאה
- פגיעות בטן בלתי-מוסברות
- סימני חפצים
- סימני נפילות

האנמנזה של חבלות מתבצעת בשלושה היבטים:

- מיקום הפגיעה
- גיל הפציעה
- סוג הפגיעה

השילוב ביניהם הוא שצריך לעורר שאלות בנוגע לדרך שבה נגרמה הפגיעה, ומכאן, לאיתור הדגלים האדומים והעלאת חשד ראשוני.

מיקום הפגיעה

פגיעות וחבלות גופניות, הנגרמות כתוצאה מהתעללות פיזית מכוונת, נמצאות לרוב באזורים הבאים:

- אזור העכוז והגב התחתון
- איברי המין והחלק הפנימי של הירכיים
- הלחיים (סימני סטירה)
- כפות הידיים
- תנוך האוזן (סימני צביטה)

גיל הפגיעה הגורמים מחשידים לקיום התעללות בהקשר זה:

- מועד הפניה לטיפול:
 - פנייה מאוחרת לקבלת עזרה.
 - פגיעות מזמנים שונים: נוכחותן של חבורות או שברים בגילים שונים באותו ילד מעידה על קיום אירועים שונים של פגיעה.
- מאפייני גיל הפגיעות - קווים מנחים בקביעת גילן של חבורות:
 - עד יומיים - נפוח ורגיש למגע.
 - עד 5 ימים - צבע אדום-כחול.
 - 5 - 7 ימים - חבורה ירוקה.
 - 7 - 10 ימים - החבורה הופכת צהובה.
 - 10 - 14 ימים - חבורה חומה.
- גיל הפגיעה יכול להיקבע על-פי חבלות חיצוניות או על-פי צילומי רנטגן המעידים על שברים קודמים ממועדים שונים.

סוג הפגיעה

את הפגיעות הגופניות האופייניות לפגיעות הנגרמות מהתעללות פיזית
בהיבט הרפואי מחלקים לשבעה סוגים:

- סימנים על העור
- כוויות
- נזק בשלד ובשרירים
- פגיעות באיברים פנימיים
- המטומה סובדורלית
- חנק והפסקת נשימה
- הרעלה

חשוב לזכור!

רק רופא מוסמך לבצע בדיקה רפואית ולקבוע אבחנה

להלן מספר צילומים ודוגמאות הממחישים את הסימנים הפיזיים :

מתוך תכנית ההדרכה "לדבר את השתיקה - איתור במערכת הבריאות"

א. מיקום הפגיעה

מיקום אופייני להתעללות מכוונת

תנוך האוזן
(סימני צביטה)

כפות הידיים

לחיים
(סימני סטירה)

אזור העכוז והגב התחתון-
אברי המין והחלק הפנימי
של היריכיים

ב. גיל הפגיעה - גורמים מחשידים לקיום התעללות:

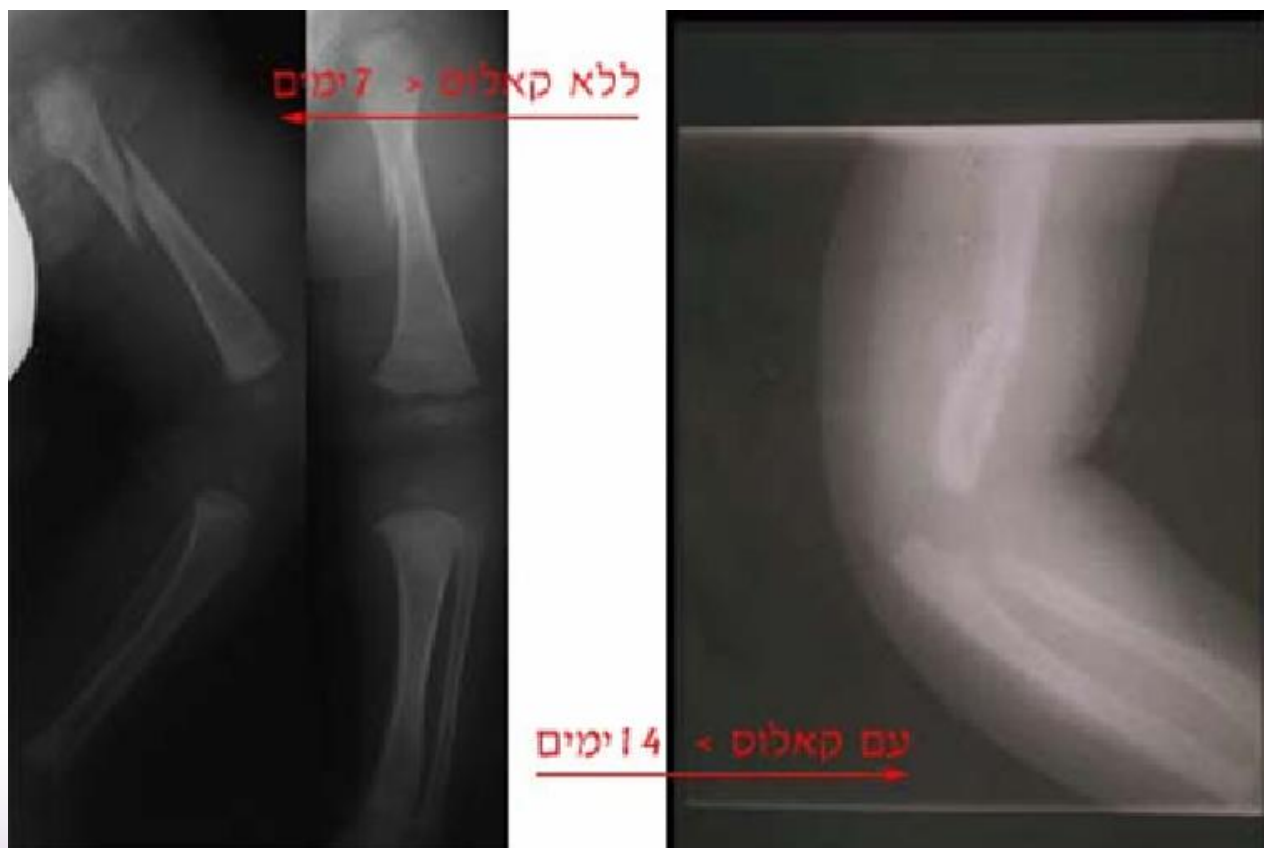
- פנייה מאוחרת לקבלת עזרה
- נוכחותן של חבורות או פגיעות מזמנים שונים באותו ילד (מעידה על קיום אירועים שונים של פגיעה)

חבורות מגילאים שונים

- מאפייני גיל החבורות:
 - עד יומיים- נפוח ורגיש למגע
 - עד 5 ימים- צבע אדום- כחול
 - 5-7 ימים – חבורה ירוקה
 - 7-10 ימים- החבורה הופכת צהובה
 - 10-14 ימים- חבורה חומה

ב. גיל הפגיעה - שברים מזמנים שונים

ג. סוג הפגיעה

1. סימנים על העור

יש לשים לב

- סוג הסימן - כיצד או באמצעות איזה חפץ נגרמה החבלה; האם מתעורר חשד לפגיעה מכוונת - חבורות, שריטות, סימני נשיכה, פגיעות בפנים, בשיער ובקרקפת, סימני כפיתה.
- גיל הסימן/ סימנים - האם ישנם סימנים ממועדים שונים, האם גיל הפגיעה תואם את תיאור המקרה.
- מיקום הסימן - האם מיקום הסימן תואם את התיאור.
- פיזור הסימנים - האם הפיזור מעיד על פגיעות חוזרות.

ג. סוג הפגיעה - 1. סימנים על העור

חבורות: צורת החבורה יכולה להעיד על החפץ שבאמצעותו נגרמה

2. חבורה זו נוצרה ע"י חפץ גמיש, ניתן לזהות את קצהו המעוגל יחסית של החפץ (במקרה זה - חגורה)

1. חבורה מסוג זה נוצרה ע"י חפץ קשיח: החבורה אינה ממשיכה עם קימור הגוף. האם שני הפסים האדומים בשולי החבורה נובעים מפעולת דחיסה שהפעיל המקל? במקרה זה הלחץ הופעל על הרקמות לכיוון שוליו של הצינור.

ג. סוג הפגיעה - 1. סימנים על העור

סימני כפיתה: סימנים הנוצרים על-ידי לחץ ממושך או על-ידי חיכוך
(בדומה לכוויה)

ג. סוג הפגיעה 2. כוויות

מהי כווייה?

- כווייה היא נזק פיזי לרקמת העור הנגרם כתוצאה ממגע עם חום, חומר כימי או חשמל.
- ב-9% ממקרי ההתעללות בילדים נגרמות להם כוויות מכוונות באמצעות חפצים לוהטים או נוזלים חמים.

ג. סוג הפגיעה 2. כוויות

מאפיינים של כוויות מכוונות:

- סוג הכווייה: כוויות אופייניות להתעללות הן כוויות מחפץ מלובן, כוויות מסיגריות, כוויות כתוצאה ממגע עם נוזל רותח (שמן או מים).
- צורת הכווייה: לעתים קרובות מעידה צורת הכווייה על האופן שבו נוצרה.
- מיקום הכווייה: המיקום משתנה לפי סוג הכווייה.

ג. סוג הפגיעה

2. כוויות

כוויות מחפץ מלובן:

- אלו הכוויות הקלות יותר לזיהוי, ובדרך כלל הן מדרגה שנייה.
- מסומנות בקו המתאר של החפץ שגרם להן.
- שכיחות בעיקר על פני הגפיים, העכוז והפנים.
- החפצים השכיחים - ממהץ, סכו"ם מלובן, תנור אפייה.

ג. סוג הפגיעה 2. כוויות

כוויות מסיגריות:

- מופיעות בעיקר במקומות שלא צפוי שיקרו כתוצאה מתאונה.
- בעלות צורה אופיינית, סימטרית, עגולה, בקוטר אחיד של כ-7 מ"מ.
- לרוב כמה מהן מפוזרות על פני הגוף.
- שכיחות בעיקר על הגפיים.
- נמצאות גם על הגב והעכוז.

ג. סוג הפגיעה

2. כוויות

- כוויות כתוצאה מטבילה בנוזל חם (שמן או מים):
- כ-28% מהמקרים של כוויות ילדים ממים חמים מקורן בהתעללות.
- כוויית טבילה (Dumpling burn) היא הצורה הנפוצה של כווייה מכוונת.
- דרך נוספת של גרימת כווייה מכוונת היא הכנסת כף היד או כף הרגל לנוזל רותח, כתוצאה מכך מתקבלת כווייה בצורה של "כפפה" או "גרב". בכל המקרים אין סימני התזה, האופייניים לכוויות שמקורן בתאונה.

- מאופיינות בקו המסמן את המפלס שעד אליו הגיע הנוזל הרותח.
- מופיעות לרוב בעכוז, בקצות הגפיים.
- שכיחות יותר בתינוקות.
- בניגוד לכוויות מתאונות לרוב לא יראו סימני התזה.

ג. סוג הפגיעה

3. שלד ושרירים

Musculosetal Trauma

- אצל יותר משליש מהילדים המוכים (36%) נמצא שברים.
- שברים נפוצים בעיקר אצל ילדים מתחת לגיל 3.
- 50% מהשברים אצל ילדים מתחת לגיל שנה מקורם בהתעללות ובפגיעה מכוונת.

מיקום אופייני לשברים מהתעללות

- בעצמות ארוכות, בצלעות, באגן, בגולגולת, בחוליות.
- בשל מאפייני רקמת העצם בילדות, יש להשתמש בעוצמה רבה כדי לגרום לשבר בילד, לכן נפוצות גם פגיעות פנימיות ללא שבר חיצוני בילדים (לדוגמ, קונטוזיה ריאתית ללא שבר בצלעות)

ג. סוג הפגיעה

3. שלד ושרירים

שברים אופייניים להתעללות

- שבר ספיראלי
- שבר סחיטה
- קרע של המטאפיזה כתוצאה ממשיכה
- שברים בצלעות
- שברים סימטריים
- שברים כתוצאה מפגיעות עדינות
- שברי שבבים ופגיעת, "ידית הדלי"

ג. סוג הפגיעה 3. שלד ושרירים

1. שבר ספיראלי - קיומו של שבר כזה בתינוקות מעורר חשד להתעללות
2. שבר סחיטה (Twisting) – שבר הנוצר כתוצאה מתפיסת הגפה וסיבובה בכוח

שבר סחיטה לא קורה בתאונה או בנפילה אלא כתוצאה מהתעללות!

ג. סוג הפגיעה

3. שלד ושרירים

3. **קרע של המטאפיזה כתוצאה ממשיכה:** שבר שנוצר כתוצאה מלפיתה ומשיכה של יד או רגל בכוח, אופייני בתינוקות.

4. **שברים בצלעות:** 90% מהשברים הנגרמים מפגיעה מכוונת בצלעות מופיעים אצל ילדים מתחת לגיל שנתיים. השברים יהיו בדרך כלל סימטריים ויימצאו על פי רוב בפן האחורי של הצלע.

5. **שברים סימטריים:** בגולגולת, באף או באזורים אחרים בפנים, ובגפיים העליונות והתחתונות.

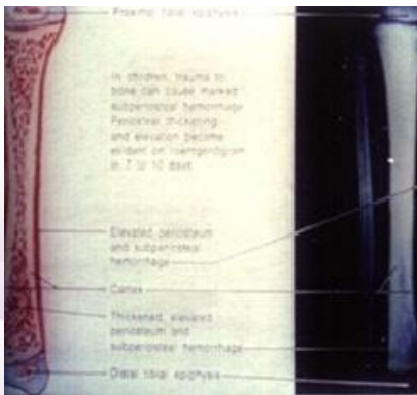
ג. סוג הפגיעה

3. שלד ושרירים

6. **שברים כתוצאה מפגיעות עדינות:** נגרמים כתוצאה מהפעלת כוח על העצם הגורמת לשברים ושברי צדדים.

7. **שברי שבבים ופגיעת "ידית הדלי" (Chip Fractures, Bucket Handle and Corner Fractures):**

פגיעה במיניסקוס או בפיתול הברך היא מהסממנים השכיחים ביותר המתגלים בקרב ילדים מוכים.

סימנים היכולים להצביע על חשד להזנחה בקרב אנשים בעלי מוגבלות

- הסימנים לחשד למקרי הזנחה צריכים להיות עקביים
- עליהם להיות כרוניים (קיימים מרבית הזמן)
- תקופתיים (אפשר לגלותם לאחר סופי שבוע, חופשה או היעדרות)
- אפיזודיים (מופיעים בזמן מחלה או משבר אחר במשפחה)

בבואנו להעריך אפשרות של הזנחה יש לשקול את הסביבה התרבותית שבה האדם חי.

סיכום הסימנים ההתנהגותיים היכולים להצביע הזנחה

- שינוי התנהגותי בלתי מוסבר וקיצוני
- התקשרות שאינה אופיינית
- פחד
- בעיות למידה
- הערכה עצמית ירודה
- העדר משמעת וציות
- נסיגה
- הפרעות שינה ואכילה
- פרישה והתבודדות
- תוקפנות
- דיכאון
- פגיעה עצמית
- הפרעות התנהגות
- השמעת קולות
- גניבה/חיפוש מזון
- הירדמות מתמדת
- היעדרות תכופה ממסגרת שוטטות

הסימנים ההתנהגותיים/הרגשיים היכולים להצביע על התעללות רגשית ופסיכולוגית

- שינוי התנהגותי בלתי-מוסבר וקיצוני
- פגיעה עצמית
- התקשרות שאינה אופיינית
- פחד
- בעיות למידה
- הערכה עצמית ירודה
- העדר משמעת וציות
- נסיגה
- הפרעות שינה ואכילה
- פרישה והתבודדות
- תוקפנות
- דיכאון
- תגובות פסיכו-נוירוטיות
- דיכוי רגש
- קשיים בתקשורת, בהתייחסות, בחברות
- תגובות מוגזמת
- עיכוב התפתחותי

הסימנים ההתנהגותיים/הרגשיים היכולים להצביע על התעללות מינית

■ שינוי התנהגותי בלתי-מוסבר	■ פגיעה עצמית	■ סימפטומים פוסט-טראומטיים
■ וקיצוני	■ הפרעות התנהגות	■ שקרים כפייתיים
■ התקשרות שאינה אופיינית	■ השמעת קולות	■ התנהגות אנטי-חברתית שאינה
■ חשיפה	■ בכי	■ קשורה למיניות
■ פחד	■ היפוך תפקידים	■ רחצה אובססיבית
■ בעיות למידה	■ ביטוי מילולי המצביע	■ ירידה תפקודית
■ הערכה עצמית ירודה	■ על איום או על השתקה	■ עניין וידע יוצאי דופן בתחום המיני
■ העדר משמעת וציות	■ ביטוי רגשי לא רגיל	■ התנהגות מינית שאינה
■ נסיגה	■ התכנסות עצמית	■ נורמטיבית
■ הפרעות שינה ואכילה	■ עיסוק בעולם של פנטזיות,	■ הצגת התנהגות מפתה
■ פרישה והתבודדות	■ ילדותיות	■ משחק מיני עקבי שאינו הולם את
■ תוקפנות ותוקפנות מינית	■ יחסי חברות מועטים	■ הגיל ואת רמת התפתחותו של
■ דיכאון	■ הימנעות מפעילויות	■ האדם
	■ קיומם של יחסי גומלין "חשאיים"	
	■ סימפטומים פוסט-טראומטיים	

הסימנים ההתנהגותיים/הרגשיים היכולים להצביע על התעללות גופנית

- שינוי התנהגותי בלתי-מוסבר וקיצוני
- פגיעה עצמית
- הפרעות התנהגות
- השמעת קולות
- דיכוי רגש
- שינוי התנהגותי בלתי-מוסבר וקיצוני
- התקשרות שאינה אופיינית
- פחד
- בעיות למידה
- הערכה עצמית ירודה
- העדר משמעת וציות
- נסיגה
- הפרעות שינה ואכילה
- פרישה והתבודדות
- תוקפנות
- דיכאון

השינויים בדפוס ההתנהגות המינית

- התעסקות מינית מוגברת.
- הפשטה של אחרים או התפשטות עצמית במקום/במצב לא מתאימים.
- התנהגות מינית שלא בהתאמה לגיל ולשלב ההתפתחות.
- שחזור מצבים מיניים במשחק.
- שימוש במילים, בתיאורים מיניים שלא בהתאמה לגיל, לשלב ההתפתחות, לסביבה תרבותית וכו'.
- ידע, עניין ו/או משחק מיני שלא בהתאמה לגיל, להתפתחות, לאורח החיים.
- החצנה של התנהגויות מיניות פרטיות.

השינויים בדפוס ההתנהגות המינית

- כניסה למצבי סיכון מיניים.
- תוקפנות מינית ופגיעה מינית באחרים.
- ציורים בעלי תוכן מיני/אלים.
- תוכני משחק מיני סדיסטי/מזוכיסטי.
- פגיעה עצמית באיברי המין.
- התנהגות פתיינית ופיתוי מיני של אחרים.
- פיזור רמזים על סודות שאינו יכול לגלות.
- הופעת כסף או מתנות ממקור לא ברור.

השינויים בדפוס ההתנהגות המינית

- ביצוע משחקים ו/או מגעים מיניים עם בעלי חיים או התעללות בבעלי חיים.
- הירתעות באופן קיצוני מבדיקות גופניות.
- פיתוח תפיסות שליליות ביחס למיניות בכלל וביחס למיניות העצמי.
- בלבול ביחס לזהות ולנטייה המינית.
- חוסר עניין במין עד כדי מצבים של סלידה מינית.
- התנהגות מינית לא מבוקרת - ריבוי בני זוג מיניים, מין לא מוגן, היריונות לא רצויים, הפסקות היריון חוזרות והיסטוריה של מחלות מין.
- הפרעות בתפקוד המיני.
- קשיים ביצירת קשרים בינאישיים ואינטימיים.

סימנים לתופעות הניצול הכלכלי

- סירוב להשתמש בכסף לצרכים נדרשים ללא קבלת רשות מן הפוגע
- חוסר מידע בנוגע להכנסות החודשיות
- העדר טיפול בחשבון הבנק
- אין ברשות האדם פנקס צ'קים או כרטיס כספומט
- מכירת נכס ללא ידיעת האדם
- העלמת חפצים יקרי ערך מהבית
- מטפל עיקרי או אדם זר, המבטיח לטפל באדם עד אחרית ימיו, תמורת רכוש
- אורח חיי האדם ורמת חייו אינם הולמים את הכנסותיו

סוגיית האבחנה המבדלת

- סוגיה המטרידה אנשי מקצוע אשר עובדים עם אנשים עם מוגבלות.
- כאשר ישנה שאלה של אבחנה מבדלת, עלינו להתייעץ עם אנשי מקצוע שונים, ולא להישאר פאסיביים.
- חלק אינטגרלי של העלאת חשד סביר הוא ביצוע אבחנה מבדלת.
- האבחנה המבדלת של התעללות בילדים בודקת מצבים שונים שבהם המאפיינים האנמנסטיים והבדיקה הגופנית יכולים להתאים להתעללות, אך בעצם נובעים ממחלה או בעיה אחרת.

פגיעה עצמית - הגדרה

פגיעה עצמית היא פגיעה מכוונת של אדם בגופו, ללא עזרת אדם נוסף, שהיא חמורה דיה כדי לגרום נזק רקמתי משמעותי, כגון הכאת הגוף, נשיכות, סריטות, חתכים, כוויות, חיטוט בעור, צביטות ושפשופים, הכאת הראש והטחתו.

פגיעה עצמית

- היא שכיחה בקרב אנשים בעלי מוגבלות וללא מוגבלות, בקרב צעירים ומבוגרים.
- פגיעה עצמית מאופיינת בהתאם לסוג הפגיעה ולחומרתה: היא חד-פעמית או חוזרת על עצמה, מופיעה באופן מחזורי או לסירוגין.
- הפגיעה יכולה להיות מושפעת מגורמים פסיכולוגיים, נוירו-ביולוגיים וגנטיים.
- היא יכולה לנבוע ממקור התנהגותי, כתוצאה מהפרעה נפשית או ממחלת נפש או כתוצאה מלקות קוגניטיבית.

פגיעה עצמית - המשך

- לפגיעה עצמית סיכונים בריאותיים.
- קשר בין התעללות לפגיעה עצמית - סביבה מתעללת משבשת את הוויסות הפיזיולוגי והרגשי של האדם. מצב רגשי זה נפסק לעתים על-ידי פגיעה מכוונת בגוף.
- מנגנון של הרגעה פתולוגית שבו האדם מנסה לעורר, ולו לזמן קצר, מצב פנימי של רוחה ונינוחות.

קבוצות בסיכון לפגיעה עצמית

עיון בספרות המקצועית מצביע על כמה קבוצות של אנשים בעלי מוגבלות המצויות בסיכון:

1. אנשים בעלי אוטיזם
2. אנשים בעלי ליקויי ראייה
3. אנשים בעלי פיגור שכלי, בתוכם זיהו חוקרים כמה תסמונות מיוחדות: תסמונת על שם קורנליה-דה-לאנג ותסמונת על שם סמית מגניס

פגיעה עצמית וסיכון בקרב האנשים עם מגבלה

תופעות נפוצות בקרב ילדים כחלק מהתפתחותם המוטורית או כחלק מהתקפי זעם האופייניים לגיל:

- הכאת הראש והטחתו בקיר או ברצפה

- נענוע הגוף

התופעות נעלמות – עם הגדילה וההתבגרות ושימוש בשפה ובתקשורת.

בקרב ילדים בעלי מוגבלות...

תופעות אלו תימשכנה לאורך שנים רבות יותר:

- התפתחותם איטית או מעוכבת בדרך כלל.
- הסביבה לעתים מתעלמת מהתנהגויות אלו ובכך מחזקת אותן ותורמת להיותן חלק מהרפרטואר ההתנהגותי של הילד בעל המוגבלות.

2. מחלות עם סימנים אופייניים להתעללות

- מחלות עצם - Osteogenesis Imperfecta
- מחלות דם - טרומבוציטופניה, המופיליה Henoch Schonlein Purpura
- מחלות עור - Psoriasis, Bullous impetigo
- מחלות תורשתיות - Indifference to pain

איתור דגלים אדומים - העלאת חשד ראשוני

1. בחינת נסיבות האירוע
2. התרשמות ממראה הילד והתנהגותו
3. התרשמות מהתנהגות ההורה ויחסי הורה-ילד
4. מצב משפחתי כולל גורמי סיכון
5. זיהוי דגלים אדומים בהיבט הרפואי